

Szántó András Bence

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi kar
Művészetközvetítő és Zenei Intézet**

**Zenekultúra alapképzési szak
karvezetés specializáció
2. évfolyam**

**Témavezető: Zelenáné Báródi Gabriella
művésztanár**

**Johannes Brahms: VI. Magyar Tánc-
Johannes Brahms a magyar táncaink innovátora**

Johannes Brahms: VI. Magyar Tánc-
Johannes Brahms a magyar táncaink innovátora

Az előadással az a koncepcióm, hogy a hallgató közönség feszültségoldó hangulatba kerüljön, ezenfelül olyan élvezeti faktort nyújtsak, hogy lélekben minden hallgató átszellemüljön a korba, amiben Brahms alkotott. Céлом ezzel, hogy a közönségnek pozitív élményt nyújtsak, amire sokáig emlékezni fognak, s hogy minden generáció örömét lelje Brahmsban – vagy inspirációt nyerjen belőle. Sokan nem gondolnák, de a zenében még az egészen kisgyermek is meg tudja lelteni az örömet, mert ha például meghallanak egy bármilyen művet, akkor ők is táncra szoktak perdülni, de főleg akkor, ha egy táncművet hallanak meg. Az idősebb korosztálynak például a házimunkák közben is nagyon jól jöhet, mert ha valaki takarít, de ezt zene közben csinálja, akkor egy fokkal szívesebben lát neki a dolgoknak. A zenének még az egészségünkben is lehet szerepe, mivel a zenének van gyógyítóereje is, ha az magával ragadja az embert. Nekem már volt szerencsém egyik kórustársamat egy pszichiátrián meghallgatni karácsonyi koncert gyanánt, és a közönség nagyon élvezte. Köztudott, hogy a zene a történelem minden szegmensében feszültséglevezető eszközként is szolgált, azon felül, hogy szórakoztató jellege volt az elsődleges célja, így alapvető célom az is, hogy előadásom a hallgatóság érdeklődését a téma iránt minél több korosztály figyelmét magára vonzza.

Már 10 éves koromban játszottam Brahms-művet, Kolossa András tanár úr felkészítésével, a Pesterzsébeti Lajtha László Alapfokú Művészetoktatási Intézményben – szintén zongorakísérettel –, emellett az említett zeneiskola fúvószenekarával a kerületi Baptista Imaházban, karácsonyi koncertünk alkalmából előadtuk a *IV. Magyar Táncot* is, amely zenekart Nagy Zsolt vezényel, illetve Kolossa tanár úr alapított. A zeneiskola rézfúvós tanszakán a Nagy Zsolt által alapított kamarazenekarral szintén játszottam a *VI. Magyar Táncot*. Nagy Zsolt szintén Kolossa András tanítványa, én pedig mindkettejük tanítványa vagyok. Kolossa András tanár úr nagy hatással volt rám ilyen tekintetben, mert ő ismertette meg velem először Brahms csodálatos műveit. Megkérdeztem tanár urat, milyen célból írta át tenorkürt szólóra a *VI. Magyar Táncot*, és ezzel kapcsolatban idézem: „Azért írtam át, hogy változatos legyen a repertoár.”. Ilyen szempontból már többször is találkozhattam Brahms műveivel, és interpretálhattam azokat a kompozíciókat a közönség felé, amelyekkel a világ összes koncerttermében a mindennapokban is találkozhatunk. Közöttük is kiemelten népszerűek, s a legtöbbet előadott művek az *I.*, *V.* és a *VI. Magyar Tánc*. Brahms a magyar nótákból nyert inspirációt ezen művei megírásakor, amelyek hamarosan

népszerűvé váltak szerte Európában és a nagyvilágban. Nekem személy szerint a magyar zenéhez fűződő viszonya fogott meg a leginkább.

A német romantika egyik legnagyobb gényusa Hamburgban született 1833. május 7-én szegény, zeneszerető családba harmadik gyermekként. Édesapja több hangszeren kiválóan játszott, bátyja zongoratanár lett. Ezek hatásaként Brahms alig hét évesen már zongoraórákat vett Otto Cosseltől. Majd Marxsenél folytatta tanulmányait, Hamburg egyik leghíresebb pianistájánál. Az elemi iskola és három év polgári iskola után édesapja tanította a hegedű, a kürt és a gordonkajátékra. 14 éves korában egy hangversenyen közreműködik, majd 16 éves korában adja első önálló koncertjét, ahol J.S. Bach és Beethoven művei mellett saját szerzeményét, egy keringő fantáziát mutat be.

Elképzelhető, hogy Brahms már 16 éves korában is találkozott csárdás jellegű zenével, mivel 1849-ben rengeteg magyar emigrált Hamburgba is a szabadságharcok elől, és ilyen volt későbbi jóbarátja, Reményi Ede is.¹ Reményi Edével 1852-ben ismerkedett meg Brahms Hamburgban. A hegedűművész az 1848-1849-es szabadságharc alatt Görgey segédtisztje volt, de nem akart részt venni a háborúban, ezért emigrációra kényszerült. Reményivel rendkívül jó kapcsolatot ápolva ismerte meg Brahms a magyar nóták minden szegmensét (mindeközben rengeteg turnén szerepeltek együtt). Valószínűsíthetően Brahms az okból is szerette meg a magyar zenét, mert Reményi Ede már magával a személyével tudott hatni Brahmsra, mivel rengeteg olyan jellemet látott Edében, amit önmagában hiányolt, ilyen például a magabiztos fellépése, az öntudat, a világos karriercélok, és hogy soha nem szégyellte kiadni a muzikalitását. 1853-ban ismerkedett meg a zeneszerző Reményi Ede egyik hegedűművésztársával, Joachim Józseffel, aki még jobban bevezette Brahmsot a magyar zene rejtelmeibe. Bemutatta őt Liszt Ferencnek is, ámde a találkozásuk nem igazán sikerült fényesre, mert amikor Liszt előadta volna új darabját, Brahms a turnékból adódó fáradtság miatt elaludt. A Schumann házaspárt is Joachim Józsefen keresztül ismerte meg.

Brahms váratlan hangulatváltásai, változatos ritmikai és lírai eszközök használata szimfóniáiban, különböző hangszeres szonátaiban és énekhangra írt dalaiban, női és férfikarra írt kórusműveiben és az egyházi művek között a *Német Requiemben* jelenik meg leginkább, amelyek sokoldalú, színes, nagyvonalú egyéniségét, szenvedélyes és mély érzésű érzelmvilágát tükrözik.

Brahms 1859-ben fejezte be első nagyszabású művét, a *D-moll zongoraversenyt*, amely az ősbemutatón megbukott. Szokatlan kompozíciói és akkordmenetei nem nyerték el a közönség és kritikusok tetszését sem. Felhasználta Bach 150. kantátájának basszus szólamát, újragondolva a barokk passacaglia jellegzetességeit. Szimfóniából mindössze négyet írt. Az értő hallgatóság számára egyértelmű volt, hogy táplálkozott nagy elődjei hagyatékából. Tiszteletet és alázatot sugall Mozart, Haydn és

¹ A hét zeneműve: Ujjfalusy József: *Johannes Brahms: Cigánydalok op.103*

Beethoven munkássága előtt. 1880-ban megszületett az *Akadémiai Nyitány*, amit a boroszlói (ma - Wroclaw, Lengyelország) egyetem díszdoktorává avatásának alkalmából komponált nagyzenekarra. Brahms életét és zenei gondolkodását alapjaiban határozta meg a magyar muzsika, a csárdás, a verbunkos és a palotás műfaj.

Az egyik legnagyobb hatású sikert is a huszonegy darabból álló magyar táncok sorozata hozta meg, amely eredetileg zongorára, négykezesre íródott, és csak később 1872-ben dolgozta át szimfonikus zenekarra.² A *H-moll Capriccio op.76. Nr. 2.* és a *Változatok egy magyar dal felett op.21.* zongoradarabja is magyaros karaktert ölt. Egyik legnehezebben játszható zongoradarabja a *Változatok és fuga B-dúrban egy Händel téma felett op. 24.*, amelyben a szerző a Händel-i örökséget ötvözi saját és magyaros zenei elemekkel. Zongorára írt mesterművei között kiemelkedő művek az 1865-ben megírt Rieter-Biedermann kiadásban megjelent Valzerek. A szintén négy kézre komponált tizenhat tételes darabja is bővelkedik magyaros elemekben, igazi magyar különlegesség a német valzer világában. Nagyzenekari és kamarazenéiben is fellelhetjük a semmivel sem összetéveszthető magyar vonatkozású zenei megoldásokat. *D-dúr hegedűversenyét* barátjának, Joachim Józsefnek írta 1877-ben. E mű népszerű ma is. Harmadik „allegro giocoso” utolsó tételében magyar ritmusképletekre és figurákra épülő elemeket fedezhetünk fel. Kétségtelen, hogy Brahms szinte valamennyi kamaraművében használta a magyar zenészekről ellesett zenei fortélyokat. A *C-dúr zongoratrió op. 87.* második tétele is számos magyaros témavariációt tartalmaz. A 19. századi magyar zene elterjedése alapjaiban változtatta meg az európai zeneéletet. Joseph Haydn, aki több, mint harminc évig állt az Eszterházyak szolgálatában, egyik művének címe: *Magyar nemzeti induló*. Liszt Ferenc elsőként használta a verbunkos, csárdás, palotás elemeket műveiben, gondoljunk csak a magyar rapszódiaira, amellyel hatalmas sikereket ért el egész Európában. Erkel Ferenc a verbunkos zenéből táplálkozott műveiben, tökéletesítette a híres „verbunkos triász” hagyatékát. Leghíresebb palotása a *Hunyadi László* című nagyoperájában hallható. Végül a romantika nagymesterének, Johannes Brahmsnak köszönhetően a verbunkos, palotás és csárdás elemekben bővelkedő huszonegy tételes magyar táncai emelték legmagasabb szintre a magyar zene páratlan stílusait szerte a világban. Reményi Edéhez és Joachim József fűződő barátsága és munkaviszonya kihatással volt egész életére. Joachim korának egyik legnagyobb hegedűművésze sokoldalú muzsikos volt, mély érzésű, virtuóz muzsikos. J.S.Bach zenéjét és kortárs komponisták műveit is játszotta. Brahms egy *D-dúr op 77. hegedűversenyt* is írt Joachimnak, melynek bemutatójára 1879-ben került sor, Lipcsében.

Brahms összesen 21 magyar táncot írt, ezeknek az első kötetét 1869-ben adta ki 10 táncsal, majd 1880-ban a második kötetet, még 11 továbbival, ezekből a legismertebb az *V. Magyar Tánc*, ami egy csárdás, s amelyet Kéler Béla *Bártfai emlék* című műve alapján írt. A magyar táncokból az első nyolcnak

² Molnár Antal, (1959): *Johannes Brahms. Gondolat kiadó, Budapest*

született zenekari átirata. Csak a 11., 14., és a 16. tánc eredeti Brahms szerzemény, a többi mind magyar komponisták átiratai.

Brahms rengeteget turnézott Magyarországon tartózkodása idejében is, 1867 és 1891 között 24 fellépése volt Budapesten. *B-dúr zongoraversenyének* ősbemutatója is a Pesti Vigadóban volt 1881-ben, a szólót maga játszotta, a zenekart Erkel Sándor vezényelte, a *II.* és a *III. szimfóniájának* premierjén pedig barátja, Richter János vezényelt.

A *VI. Magyar Tánc* eredete nem teljesen ismert, mert Nittinger Adolf: *Rózsabokor csárdás* művéből, és Fáy István: *Ellen csárdás* művéből is származik, illetve ez az eredet 1864-ben íródott, ezért feltételezhetően 1864 és 1869 között alkotta ebből kifolyólag Brahms a *VI. Magyar Tánc* művét.³

A mű eredeti szövege Nittinger Adolf nyomán:

„Csillag elég ragyog az égen,/Rózsám kiinn legeltet a réten,/Nyáját behajtja az akolba,/Maga eljön hozzám a fonóba. Csicséri borsó, nyugszik az orsó,/Dobog szíve tája, mert a babája/szép szeme csillog, szerelmesen villog,/mert rózsája eljött a fonóba.”

Az alábbiakban az előadói koncepciómat kívánom reflektor fénybe helyezni egy elemzéssel összekötve. A mű alapvetően Desz-dúrban íródott. A nyitány 12 ütemes, *poco sostenuto* tempójelzéssel. Ez lényegében előkészíti a táncot, ami határozott karakterrel kezdődik, egyfajta királyi belépőt jeleníthet meg, és a nyitóakkordnak meglepően, figyelem felhívó szerepe van emellett. Ez a darabnak az *A* része, és ezen belül az első 4 ütem a kis *a* rész, a második 4 ütem a kis *b* rész, utána pedig a 9., 10., 11., 12. ütem a bővülés.

Eközben a kísérő szólam minden ütem egyben segíti ki a csárdás lépéseit. A 13. ütemtől a 21. ütemig tartó rész főtéma jelleget ölt, mivel a mű folyamán négyszer is visszatér, ez a rész lényegében a csárdás. Ez a darabnak a *B* része. A rész elején a szerző crescendo-val dinamikát kér, ami ennek a csárdás résznek a fokozását fejezi ki. Ennek a résznek a 13-tól 16. ütemig tartó része egy kis *a* rész, majd a 17-től 19. ütem első feléig tartó rész egy kis *b* rész, és a 19. ütem 2. fele, illetve 20-21. ütemek a rész bővülései. A 22. ütemtől a 33. ütemig tart a *C* rész, ami a műben szintén többször is ismétlődik Desz-dúrban, az alaphangnemben. Ennek a résznek a 22., 23., 24. és 25. üteme ismétlődik a 30., 31., 32., 33. ütemben. Visszatér a *vivace* tempó, végig folyamatos *staccato* van. A 22. és 24. ütem második taktusára eső *triton*usának második hangja egy *sforzat*ót kap, a szinkópa helyére nyolcadokat tett. Ez a szakasz tovább fokozza a csárdás hangulatát – lényegében azt ábrázolja, hogy a mű ezen pontján már az egész közönség táncol. A 34. ütemtől a 42. ütemig megint megjelenik az első központi téma. Ez a *D* része a táncnak, illetve a dallam a ritmustól eltekintve lényegében egyfajta visszatérése a *B* résznek. A szerző ezzel a szakasszal elő akarja készíteni a 2. nagytémát. A 43. ütemtől az 58. ütemig tart a mű 2. nagy témája, ami

³ Dr. Major Ervin: *Brahms és a magyar zene, A „magyar táncok” forrásai 1933. Budapest*

cisz-mollban szólal meg. A témaindítást az is jelzi, hogy olyan határozottan indítja a szólista, mint a nyitányt, *forte* hangerővel. Az 51. ütemig tart a 2. nagy téma 1. része, ez az *E* rész. Ennek a szakasznak az első négy üteme a kis *a* rész, a második négy üteme a kis *a* rész variációja. Az 52. ütemtől 58. ütemig tartó szakasz a második nagy téma 2. része, és ez lényegében az *F* rész. A szerző *pianó*n kezd, mert ezzel is készíti elő a mű ezen résznek *fortén* való lezárását. A 61. ütemtől a 81. ütemig visszatér az alaphangnem, az *A* és a *B* résznek az ismétlése jelenik meg, majd a 82. ütemtől a 101. ütemig ugyanennek a résznek egy variációja jelenik meg. A 102. ütemtől a 113. ütemig ismétli a mű C és D részét, majd a 114. ütemtől 122. ütemig az első téma utolsó ismétlése jelenik meg, amit ezután kétütemes lezárás követ a 123. és a 124. ütemben.

Harmóniai, formai reformjait lassan értették meg. Brahms népszerűségét egyértelműen a magyar táncok művei hozta meg. Sikerének kulcsa a magyaros zenei elemekben bővelkedő komponálása volt. Dallamait cigányzenekarok által játszott motívumokból nyeri, ritmikáját a csárdás, verbunkos és palotás ünnepélyes és feszes elemei adják meg. Brahms sajátos zeneszerzési stílusát mesterien ültette bele a magyaros zenei világba, amihez Joachim Józsefhez fűződő barátsága is hozzájárult. A pozitív fogadtatás és az addig el nem ismert német zeneszerző a későbbiekben is felhasználta ezeket a magyaros zenei elemeket. Johannes Brahms híd a klasszikus és a korának megfelelő modern stílus között.

Függelék

Reményi Ede és
Johannes Brahms

Johannes Brahms
és Joachim József

Brahms fiatalabb, és idősebb kori
portréi

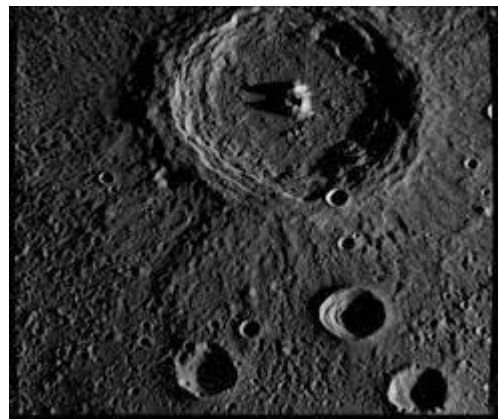
Johannes Brahms szobor Bécsben a Karlsplatzon

Brahms emlékmű Hamburgban

Brahms szobor Bécsben a
Zentralfriedhofon

Brahmsról elnevezett kráter a
Merkúron

Brahms múzeum Hamburgban

Brahms szülőháza Hamburgban

Trumpet in Bb

Hungarian Dance No.6

J. Brahms

Vivace

7

13

19

25

31

37

43

49

55

2

Brahms VI. Magyar tánc Kolossa András tanárúr által írt tenorkürt átírata

Bibliográfia

Ulrich M., (1994): *SH atlasz, Zene.Springer Hungarica kiadó Kft.*

Brockhaus R., (1978): *Zenei lexikon. Zeneműkiadó, Budapest*

Ludwik Erhardt, (1978): *BRAHMS. Zeneműkiadó Budapest*

Molnár Antal, (1959): *Johannes Brahms. Gondolat kiadó, Budapest*

Lakatos István (1935) *Magyaros elemek Brahms zenéjében, Erdélyi Tudományos*

Füzetek, 1935, 73.sz. Az erdélyi múzeum-egyesület kiadása

Kodály Zoltán, (1974): Visszatekintés. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest

Pécsi Géza, (2000): Kulcs a muzsikához. Kulcs a Muzsikához Alapítvány, Pécs

Gábris György, Kárpáti János, Kecskeméti István, Kovács János, Kroó György, Maróthy

Karl H. Wörner, (2007): A zene története – Tankönyv és kézikönyv egy kötetben. Vivace Zenei Antikvárium és Kiadó

Harold C.Schönberg, (1998) A nagy zeneszerzők élete. Európa Könyvkiadó, Budapest

Dr. Major Ervin: Brahms és a magyar zene, A „magyar táncok” forrásai 1933. Budapest

A hét zeneműve: Ujfalussy József: Johannes Brahms: Cigánydalok op.103 0324-7678. (1985)

Dietrich Fischer-Dieskau: Johannes Brahms: Élet és dalok (fejezet:1853)

<https://papageno.hu/featured/2018/04/magyar-tancok-es-magyar-kottak-brahms-konyvtara/>

<https://cultura.hu/kultura/szeretted-te-brahmsot/>

<https://tudomanyplaza.hu/brahms-plagium>

<https://ujkor.hu/content/a-zenetortenet-hagyomanyorzoje-johannes-brahms>

<https://m.mult-kor.hu/milyen-kapcsolatban-allt-magyarorszaggal-johannes-brahms-20180403>

[Múlt-kor történelmi magazin-MTI 2018.04.03.](#)

<https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Photo-studio-J.-Reiner./1193438/Johannes-Brahms-e-Josef-Joachim.html>

<https://zenevador.blogspot.com/2017/07/brahms-szulohazanak-hult-helye.html>

<https://brahms-hamburg.de/museum/>

https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Johannes_Brahms_1853.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Brahms_%28crater%29